MPSCKEEDA

UPSC, MPSC, COMBINE गट ब गट क, तलाठी, पोलीस भरती

एकच ॲप – अनलिमिटेड अभ्यासक्रम, अनलिमिटेड सराव!

संपूर्ण नोट्स +
अनलिमिटेड TEST सिरीज

टॉपिकनुसार नोट्स + PYQ

प्रत्येक विषयाच्या टॉपिकनुसार नोट्स + टॉपिकचे

100 PYQ प्रत्येक विषय

LIVE + कोणत्याही वेळेत टेस्ट सिरीज

टॉपिकनुसार, प्रत्येक टॉपिकचे 25 प्रश्नांचे

50 संच ऑल महाराष्ट्र रँकिंग

मिनी मॉक टेस्ट

संपूर्ण विषय किंवा कोणतेही दोन विषय
• 25 प्रश्न

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

फुल मॉक टेस्ट

संपूर्ण पेपर स्वरूपात

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

दिवाळी ऑफर

₹499 / एक वर्ष

किंवा

₹99 प्रति महिना

आत्ताच डाउनलोड करा

JOIN NOW • MPSCKEEDA APP

Google Play Store वर उपलब्ध • या पानावर कुठेही टॅप करा

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले — परिचय

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले

मुद्दा	माहिती
पूर्ण नाव	सावित्रीबाई जोतीराव फुले
जन्म	३ जानेवारी १८३१, नायगाव (ता. खंडाळा, जि. सातारा)
आई-वडील	लक्ष्मीबाई व खंडोजी नेवसे-पाटील
विवाह	**१८४०** — जोतीराव फुले यांच्याशी (वय सुमारे ९)
ओळख	भारतातील पहिल्या प्रशिक्षित स्त्री शिक्षिका व मुख्याध्यापिका
उपाधी	क्रांतिज्योती
काव्यसंग्रह	**काव्यफुले** (१८५४), **बावनकशी सुबोध रत्नाकर** (१८९२)
निधन	१० मार्च १८९७, पुणे — प्लेगग्रस्तांची सेवा करताना

एका वाक्यात ओळख

- स्त्रीशिक्षणाच्या आद्य शिक्षिका, कवयित्री, समाजसुधारक — जात व लिंगभेद या दोन्ही शोषणांविरुद्ध लढणाऱ्या १९ व्या शतकातील अग्रणी स्त्री.
- **मुलींच्या शाळा, महिला सेवा मंडळ, बालहत्या प्रतिबंधक गृह, सत्यशोधक समाज** — प्रत्येक कार्यात जोतिरावांच्या बरोबरीच्या सहकारी.
- जोतिरावांच्या निधनानंतर (१८९०) **सत्यशोधक चळवळीचे नेतृत्व**; प्लेगग्रस्तांची सेवा करताना देह ठेवला.

कार्यक्षेत्रे — एका नजरेत

क्षेत्र	कार्य (वर्ष)
शिक्षण	मुलींच्या व अस्पृश्यांच्या शाळा (१८४८ पासून)
स्त्रीकल्याण	महिला सेवा मंडळ (१८५२), बालहत्या प्रतिबंधक गृह (१८६३)
साहित्य	काव्यफुले (१८५४), बावनकशी सुबोध रत्नाकर (१८९२)
समाजसुधारणा	सत्यशोधक समाज (१८७३), सासवड परिषद अध्यक्षा (१८९३)
रुग्ण व आपद्ग्रस्त सेवा	दुष्काळ (१८७६–७७), प्लेग (१८९७)

लक्षात ठेवा: जीवनकाल: सावित्रीबाई **१८३१–१८९७**; जोतीराव **१८२७–१८९०**.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बालपण, विवाह व शिक्षण

- जन्म नायगाव येथील माळी समाजातील शेतकरी कुटुंबात; खंडोजी नेवसे-पाटील यांच्या चार अपत्यांपैकी सर्वांत धाकट्या.
- **१८४०** — वयाच्या सुमारे ९ व्या वर्षी १३ वर्षांच्या जोतिरावांशी विवाह; विवाहाच्या वेळी **निरक्षर**.
- जोतीराव व त्यांचे संगोपन करणाऱ्या **सगुणाबाई क्षीरसागर** यांनी घरीच व शेतावर लिहायला-वाचायला शिकवले.
- पुढील शिक्षण — **सखाराम यशवंत परांजपे** व **केशव शिवराम भवाळकर** यांच्या मार्गदर्शनाखाली.

शिक्षिका होण्याचा प्रवास

टप्पा	माहिती
घरचे शिक्षण	जोतीराव व सगुणाबाई क्षीरसागर
पहिले प्रशिक्षण	अहमदनगर — अमेरिकन मिशनरी **सिंथिया फरार** यांची संस्था
दुसरे प्रशिक्षण	पुणे — नॉर्मल स्कूल (शिक्षक प्रशिक्षण)
सहाध्यायी	**फातिमा शेख** — दोघी एकत्र उत्तीर्ण झाल्याचे मानले जाते
१८४८	वयाच्या १७ व्या वर्षी भिडे वाड्यातील शाळेत शिक्षिका व मुख्याध्यापिका

विरोधाला तोंड

- शाळेत जाताना कर्मठ लोक **शेण, चिखल, दगड** फेकत, शिवीगाळ करत — म्हणून सोबत **दुसरी साडी** ठेवत.
- **१८४९** — कार्यामुळे जोतिरावांच्या वडिलांनी (गोविंदराव) दांपत्याला घर सोडण्यास सांगितले; **उस्मान शेख** यांच्याकडे आश्रय.
- "विरोध सहन करत कार्य करणे" — हेच त्यांच्या पत्रांतील "सदासर्वदा कामात गुंतावे" या वचनाचे सार.

सगुणाबाई क्षीरसागर — पहिल्या मार्गदर्शक

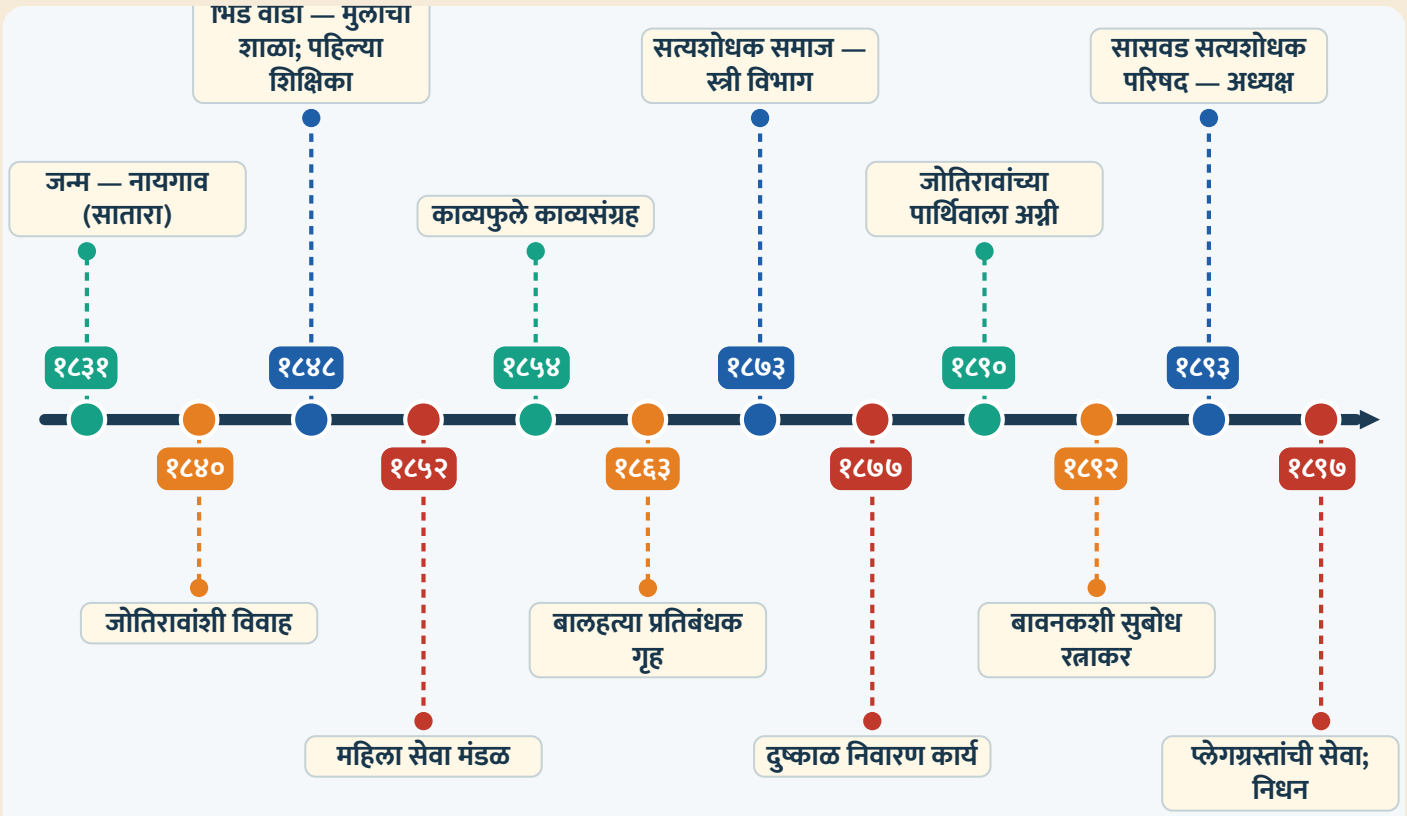
- जोतिरावांचे बालपणी संगोपन करणाऱ्या सगुणाबाई या सावित्रीबाईंच्याही मार्गदर्शक होत्या.
- **१८४६–४७** — सावित्रीबाईंनी सगुणाबाईंना महारवाड्यात शाळा सुरू करण्यास मदत केल्याचा उल्लेख आढळतो.
- भिडे वाडा शाळेत (१८४८) सगुणाबाई सहकारी शिक्षिका होत्या.

लक्षात ठेवा: १५ सप्टेंबर १८५३ च्या "ज्ञानोदय" मुलाखतीत जोतिरावांनी सांगितले — **लहुजी राघ राऊत मांग** व **राणबा महार** यांनी आपल्या समाजाला मुलांना शाळेत पाठवण्यास तयार केले.

लक्षात ठेवा: १८४६–४७ मध्ये इंग्रजी शाळेच्या तिसऱ्या व चौथ्या वर्षाच्या परीक्षा उत्तीर्ण केल्या.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

जीवनपट — कालरेषा

महत्त्वाच्या घटना — १८३१ ते १८६३

वर्ष / दिनांक	घटना
३ जानेवारी १८३१	जन्म — नायगाव, जि. सातारा
१८४०	जोतीराव फुले यांच्याशी विवाह
१८४६–४७	इंग्रजी शाळेच्या तिसऱ्या-चौथ्या वर्षाच्या परीक्षा; शिक्षक प्रशिक्षण
१८४८	भिडे वाडा, बुधवार पेठ — मुलींची शाळा; शिक्षिका
१८४९	गृहत्याग; **फातिमा शेख** यांच्यासह शेख कुटुंबाच्या घरी शाळा
१८५१ अखेर	पुण्यात तीन मुलींच्या शाळा — सुमारे १५० विद्यार्थिनी
१८५२	महिला सेवा मंडळ; तीन शाळांत २७३ मुली
१८५४	काव्यफुले — पहिला काव्यसंग्रह (वय २३)
१० ऑक्टोबर १८५६	नायगावहून जोतिरावांना पहिले उपलब्ध पत्र
१८६३	बालहत्या प्रतिबंधक गृह — पुणे

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

महत्त्वाच्या घटना — १८६८ ते १८९७

वर्ष / दिनांक	घटना
२९ ऑगस्ट १८६८	नायगावहून पत्र — आंतरजातीय प्रेमी जोडप्याचे प्राण वाचवले
२४ सप्टेंबर १८७३	सत्यशोधक समाज स्थापना — स्त्री विभागाचे नेतृत्व
१८७६–७७	भीषण दुष्काळ — सत्यशोधक समाजामार्फत अन्नछत्रे
२० एप्रिल १८७७	जुन्नर-ओतूर भागातून दुष्काळाचे वर्णन करणारे पत्र
फेब्रुवारी १८८९	दत्तक पुत्र **यशवंत** याचा विवाह — ज्ञानोबा ससाणे यांच्या मुलीशी
२८ नोव्हेंबर १८९०	जोतिरावांचे निधन — सावित्रीबाईंनी स्वतः अग्नी दिला
१८९२	बावनकशी सुबोध रत्नाकर — जोतिरावांचे काव्यमय चरित्र
१८९३	सासवड येथील सत्यशोधक परिषदेच्या **अध्यक्षा**
१८९६–९७	दुष्काळ व पुण्यात **प्लेगची साथ** — ससाणे माळ (हडपसर) येथे दवाखाना
१० मार्च १८९७	निधन — प्लेगची लागण होऊन

लक्षात ठेवा: विवाहाच्या वेळी निरक्षर असलेल्या सावित्रीबाई अवघ्या ८ वर्षांत (१८४०→१८४८) **शिक्षिका व मुख्याध्यापिका** झाल्या.

मरणोत्तर गौरव — कालक्रम

वर्ष	गौरव
१९८३	पुणे महानगरपालिकेतर्फे स्मारक
१० मार्च १९९८	भारतीय टपाल खात्याचे **टपाल तिकीट**
९ ऑगस्ट २०१४	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ — नामांतर सोहळा
३ जानेवारी २०१७	१८६ व्या जयंतीनिमित्त **गूगल डूडल**
२०२१ पासून	३ जानेवारी — महिला शिक्षण दिन (शासन निर्णय २४ डिसेंबर २०२०)

जीवनाचे चार टप्पे

कालखंड	स्वरूप
१८४८–१८७२	शिक्षिका, मुख्याध्यापिका; स्त्रीकल्याण संस्था
१८७३–१८९०	सत्यशोधक समाजातील स्त्री नेतृत्व; दुष्काळ निवारण
१८९०–१८९७	चळवळीचे नेतृत्व, सासवड परिषद, प्लेग सेवा

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

शैक्षणिक कार्य

वर्ष	शाळा / उपक्रम	सावित्रीबाईंची भूमिका
१८४८	भिडे वाडा (तात्यासाहेब भिडे), बुधवार पेठ	पहिल्या शिक्षिका व मुख्याध्यापिका; सोबत सगुणाबाई
१८४९	शेख कुटुंबाचे घर	फातिमा शेख यांच्यासह मुलींना शिक्षण
१८५१	चिपळूणकर वाडा, रास्ता पेठ	तीन शाळांत सुमारे १५० विद्यार्थिनी
१८५२	अस्पृश्यांसाठी शाळा (वेताळ पेठ)	महार-मांग मुलामुलींना शिक्षण
१८५५	रात्रशाळा	शेतकरी-कामगारांसाठी प्रौढ शिक्षण

लक्षात ठेवा: फुले दांपत्याने एकूण सुमारे **१८ शाळा** सुरू केल्याचे सांगितले जाते; १८५७ नंतर निधी आटल्याने १८५८ पर्यंत बहुतेक शाळा बंद पडल्या.

शिक्षणपद्धतीचे वैशिष्ट्य

- अभ्यासक्रमात **गणित, विज्ञान, इतिहास, भूगोल, व्याकरण** — पारंपरिक पाठांतरापेक्षा आधुनिक विषय.
- मुलींनी शाळा सोडू नये म्हणून **विद्यावेतन (स्टायपेंड)** व पालकांशी संवाद; शाळेत गळतीविरोधी प्रयत्न.
- कविता व गाण्यांतून शिकवण — "स्वागतपर पद्य", "बाहुली" यांसारख्या कविता विद्यार्थिनींसाठी रचल्या.
- फुले दांपत्याच्या शाळांत मुलींची संख्या सरकारी शाळांतील मुलांपेक्षा जास्त होती, असे निरीक्षण नोंदवले जाते.

शिक्षणाविषयी विचार

- शिक्षण हेच शूद्रातिशूद्र व स्त्रियांच्या मुक्तीचे साधन; अज्ञान म्हणजे पशुत्व.
- मुलींना घरकामाला न जुंपता **शाळेत पाठवावे**, असा आग्रह.

शाळा बंद पडण्याची कारणे (१८५७–५८)

- **१८५७ च्या उठावानंतर** युरोपियन खासगी देणग्या आटल्या.
- सरकारी आर्थिक मदत थांबली.
- अभ्यासक्रमावरील मतभेदामुळे जोतिरावांनी व्यवस्थापन समितीतून राजीनामा दिला — इतिहासकार **एलिनॉर झेलियट** यांचे विश्लेषण.

लक्षात ठेवा: भिडे वाडा शाळेत सुरुवातीला मोजक्याच (सुमारे ८–९) मुली होत्या; पुढे संख्या वाढली.

लक्षात ठेवा: "Poona Observer" सारख्या इंग्रजी वृत्तपत्रांनी फुले दांपत्याच्या कार्याला हिंदू समाजातील नव्या युगाची सुरुवात म्हटले.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

स्त्रियांसाठी कार्य

कार्य	वर्ष	तपशील
महिला सेवा मंडळ	१८५२	स्त्रियांना हक्कांची जाणीव; सर्व जातींच्या स्त्रियांसाठी **तिळगूळ समारंभ** — सर्वजणी एकाच सतरंजीवर
बालहत्या प्रतिबंधक गृह	१८६३	फसवल्या गेलेल्या गर्भवती विधवांची सुरक्षित, गुप्त प्रसूती; नवजातांचे संगोपन — सावित्रीबाई व्यवस्थापिका
दत्तक पुत्र	—	ब्राह्मण विधवा **काशीबाई** हिचा मुलगा यशवंत — पुढे डॉक्टर
विधवा प्रश्न	१८६० चे दशक	केशवपन, बालविवाह यांना विरोध; विधवा पुनर्विवाहाचा पुरस्कार
सत्यशोधक विवाह	१८७३ नंतर	पुरोहिताविना, हुंड्याविना साधे विवाह — प्रचारात पुढाकार

लक्षात ठेवा: बालहत्या प्रतिबंधक गृह गोवंडे यांच्या सहकार्याने सुरू झाले व १८८० च्या दशकाच्या मध्यापर्यंत चालले. काही स्रोतांत स्थापनेचे वर्ष १८५३ दिले आहे; MPSC साठी **१८६३** हे वर्ष प्रचलित आहे.

स्त्रीमुक्तीविषयक भूमिका

- **जात व पितृसत्ता** यांचा परस्परसंबंध ओळखणाऱ्या १९ व्या शतकातील दुर्मीळ स्त्री सुधारक.
- स्त्रियांनी स्वावलंबी व्हावे; स्त्री-पुरुष नात्यात **समता** असावी — काव्यफुलेतील कवितांतून मांडणी.
- पुरुषांना दारू, जुगार व वेश्यागमन यांपासून दूर राहण्याचा उपदेश — भाषणांतून कानउघाडणी.
- **भारतीय स्त्रीमुक्ती चळवळीच्या अग्रदूत** व दलित स्त्रीवादाच्या प्रेरणास्थान मानल्या जातात.

बालहत्या प्रतिबंधक गृह — सविस्तर

- पुण्यात भिंतींवर पत्रके लावली — **"विधवांनो, येथे येऊन सुरक्षितपणे व गुप्तपणे बाळंत व्हा; बाळ ठेवायचे की न्यायचे हे तुमच्या इच्छेवर"** — असा आशय.
- येथे जन्मलेल्या मुलांचे संगोपन; मोठी झाल्यावर त्यांना शाळेत घातले जाई.
- सावित्रीबाईंनी येथे परिचारिका, व्यवस्थापिका व आई अशा भूमिका निभावल्या.

लक्षात ठेवा: समकालीन संदर्भ: **हिंदू विधवा पुनर्विवाह कायदा — १८५६** (ईश्वरचंद्र विद्यासागर यांचे प्रयत्न; लॉर्ड कॅनिंग यांचा काळ).

लक्षात ठेवा: फेब्रुवारी १८८९ — यशवंतचा विवाह ज्ञानोबा ससाणे यांच्या मुलीशी सावित्रीबाईंनी जुळवला.

लक्षात ठेवा: बालहत्या प्रतिबंधक गृह — भारतातील अशा प्रकारच्या आद्य संस्थांपैकी एक.

लक्षात ठेवा: विधवांच्या प्रश्नावर प्रत्यक्ष कृती करणाऱ्या आद्य स्त्री सुधारक.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

फातिमा शेख व इतर सहकारी

व्यक्ती	योगदान
फातिमा शेख	उस्मान शेख यांच्या भगिनी; सावित्रीबाईंसोबत प्रशिक्षण; **पहिल्या भारतीय मुस्लिम स्त्री शिक्षिका** मानल्या जातात
उस्मान शेख	१८४९ मध्ये फुले दांपत्याला घरात आश्रय व शाळेसाठी जागा
सगुणाबाई क्षीरसागर	सावित्रीबाईंना शिकवले; भिडे वाडा शाळेतील सहकारी
सदाशिव बल्लाळ गोवंडे	बालहत्या प्रतिबंधक गृहासाठी सहकार्य
यशवंत फुले	दत्तक पुत्र, डॉक्टर — प्लेग दवाखान्यात उपचार
ज्ञानोबा ससाणे	यशवंतचे सासरे; त्यांच्या माळावर प्लेग दवाखाना

लक्षात ठेवा: फातिमा शेख यांच्या जयंतीनिमित्त **९ जानेवारी २०२२** रोजी गूगल डूडल प्रसिद्ध झाले; त्यांच्या जीवनाविषयीचे प्राथमिक पुरावे मर्यादित आहेत.

१९ व्या शतकातील स्त्री सुधारक — तुलना

व्यक्ती	प्रमुख कार्य / ग्रंथ	वर्ष
सावित्रीबाई फुले	मुलींची शाळा; काव्यफुले	१८४८; १८५४
ताराबाई शिंदे	**स्त्रीपुरुषतुलना**	१८८२
पंडिता रमाबाई	**आर्य महिला समाज**; शारदा सदन	१८८२; १८८९
आनंदीबाई जोशी	पहिल्या भारतीय स्त्री डॉक्टर (अमेरिकेतून पदवी)	१८८६
रमाबाई रानडे	**सेवा सदन**, पुणे	१९०९

फातिमा शेख — MPSC दृष्टीने

- **१८४९** — शेख कुटुंबाच्या घरात सावित्रीबाईंसोबत मुलींची शाळा.
- फातिमा यांना आधीच लिहिता-वाचता येत असे; बंधू उस्मान यांनी प्रशिक्षणासाठी प्रोत्साहन दिले (अभ्यासक नसरीन सय्यद यांचे मत).
- फुले दांपत्याच्या शाळांत पुढे अनेक वर्गांचे व्यवस्थापन फातिमा शेख यांनी केले.

लक्षात ठेवा: तुलना: पहिली शिक्षिका — सावित्रीबाई (१८४८); पहिली स्त्री डॉक्टर — आनंदीबाई जोशी (१८८६); आर्य महिला समाज — पंडिता रमाबाई (१८८२).

लक्षात ठेवा: सावित्रीबाई व फातिमा शेख यांचे एकत्रित दुर्मीळ छायाचित्र प्रसिद्ध आहे.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

काव्यफुले (१८५४)

मुद्दा	माहिती
प्रकाशन	१८५४ — वयाच्या २३ व्या वर्षी
कवितांची संख्या	४१ कविता
विषय	निसर्ग, सामाजिक, आत्मपर, बोधपर, इतिहासविषयक
महत्त्व	आधुनिक मराठीतील स्त्रीच्या आद्य काव्यसंग्रहांपैकी एक
प्रकाशात आणले	डॉ. मा. गो. माळी — **सावित्रीबाई फुले समग्र वाङ्मय** (१९८८)

काव्यफुलेतील आशय

- **ज्ञानाची महती** व शिक्षणाचे महत्त्व — अज्ञानी माणसाला "मानव म्हणावे का?" असा प्रश्न.
- **शूद्रातिशूद्र व स्त्रिया** यांच्या मुक्तीचा विचार; जातिभेद व अंधश्रद्धेवर टीका.
- ग्रामीण कृषक संस्कृती व निसर्गसौंदर्याचे तरल चित्रण; जोतिरावांविषयी आदरभाव.
- स्त्री-पुरुष नात्यातील उतरंड, पुरुषाची "भ्रमरवृत्ती" यांविषयी स्त्रीमनाचे हुंकार.
- विद्यार्थिनींसाठी कविता — "स्वागतपर पद्य", "बाहुली"; शिक्षणासाठी जागे व्हा, असे आवाहन करणारी कविता इंग्रजीत "**Go, Get Education**" म्हणून प्रसिद्ध.

काव्यशैली

- **अभंग** यांसारखे लोकाभिमुख काव्यप्रकार; सोपी, थेट भाषा.
- अभिजन-वैदिक परंपरेविरुद्ध विद्रोह; गौतम बुद्ध, बळीराजा, छत्रपती शिवाजी महाराज, महाराणी ताराबाई यांचे आदर्श.

काव्यफुले — विषयवार वर्गीकरण

प्रकार	आशय
निसर्गकविता	फुले, ऋतू, शेती — निसर्गाशी नाते
सामाजिक	जातिभेद, अज्ञान, अंधश्रद्धा यांवर टीका
आत्मपर	स्वतःचे अनुभव, जोतिरावांविषयी आदर
बोधपर	ज्ञान, शिक्षण, उद्योग, सदाचार

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बावनकशी सुबोध रत्नाकर (१८९२)

- जोतिरावांच्या निधनानंतर रचलेले त्यांचे काव्यमय आद्य चरित्र.
- एकूण ५२ कडवी — "बावन्न" या संख्येवरून नाव (बावनकशी = अस्सल सोन्यासारखे शुद्ध).
- **वैदिक काळ ते इंग्रजी राजवट** व फुले चळवळ असा इतिहासाचा पट; पेशवाईतील अत्याचारांचे चित्रण.
- शूद्रातिशूद्रांच्या मुक्तीचा पहिला काव्यमय इतिहास मानला जातो.

साहित्यसंपदा

वर्ष	साहित्य	प्रकार / आशय
१८५४	काव्यफुले	४१ कवितांचा संग्रह
१८५६	**जोतिबांची भाषणे**	जोतिरावांच्या भाषणांचे संपादन
१८५६, १८६८, १८७७	**जोतिरावांना पत्रे**	तीन उपलब्ध पत्रे — सामाजिक कार्याचा दस्तऐवज
१८९२	बावनकशी सुबोध रत्नाकर	५२ कडव्यांचे जोतिराव-चरित्र
१८९२	**मातुश्री सावित्रीबाईंची भाषणे व गाणी**	उद्योग, विद्यादान, सदाचरण, व्यसने, कर्ज
१८९३	सासवड परिषदेतील **अध्यक्षीय भाषण**	लोकहितवादींना श्रद्धांजली; परखड मूल्यमापन
१९८८	**सावित्रीबाई फुले समग्र वाङ्मय**	संपादक डॉ. मा. गो. माळी

लक्षात ठेवा: काव्यसंग्रह दोन — **काव्यफुले (१८५४)** व **बावनकशी सुबोध रत्नाकर (१८९२)**; दोघांमध्ये **३८ वर्षांचे** अंतर.

भाषणांचे विषय

विषय	संदेश
उद्योग	कष्ट व उद्योगानेच प्रगती
विद्यादान	शिक्षण हे सर्वश्रेष्ठ धन
सदाचरण	प्रामाणिक, नीतिमान जीवन
व्यसने	दारू, जुगार व वेश्यागमन — पुरुषांना दुराचारी बनवतात
कर्ज	कर्जबाजारीपणा टाळा, काटकसर करा

लक्षात ठेवा: लोकशिक्षणासाठी त्यांनी उदाहरणे व गोष्टी सांगणारी **गोष्टीवेल्हाळ शैली** वापरली.

लक्षात ठेवा: भाषणे व गाणी यांचे संकलन "**मातुश्री सावित्रीबाईंची भाषणे व गाणी**" या नावाने प्रसिद्ध.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

जोतिरावांना लिहिलेली पत्रे

दिनांक	ठिकाण	आशय
१० ऑक्टोबर १८५६	नायगाव (माहेर)	अस्पृश्यांना शिकवण्यावरून भावाने दोष दिला — त्याचे खंडन; **"सदासर्वदा कामात गुंतावे"**
२९ ऑगस्ट १८६८	नायगाव	ब्राह्मण गणेश व महार मुलगी सारजा — जमावाच्या हिंसेपासून दोघांचे प्राण वाचवले
२० एप्रिल १८७७	जुन्नर-ओतूर भाग	दुष्काळाचे भीषण वर्णन; अटकेतील ५० सत्यशोधकांची कलेक्टरकडून सुटका

लक्षात ठेवा: पहिली दोन पत्रे **मोडी लिपीत** मूळ स्वरूपात उपलब्ध; तिसऱ्याचा फक्त मराठी पाठ उपलब्ध. तिन्ही पत्रे "सावित्रीबाई फुले समग्र वाङ्मय" मध्ये आहेत.

पत्रांतून दिसणारे व्यक्तिमत्त्व

- **१८५६ चे पत्र** — भावाला प्रश्न: "गाय-शेळी कुरवाळतोस, नागपंचमीला नागाला दूध पाजतोस; मग माणूस असलेल्या महार-मांगांना अस्पृश्य का मानतोस?"
- **१८६८ चे पत्र** — जमावाला **इंग्रज सरकारच्या कायद्याची भीती** दाखवून आंतरजातीय जोडप्याला वाचवले; विवाहपूर्व गरोदरपणाला गुन्हा न मानता मानवी दृष्टी.
- **१८७७ चे पत्र** — दुष्काळात माणसे व जनावरे मरत आहेत; सावकारांविरुद्ध दंगे; कलेक्टरने **ज्वारीच्या चार गाड्या** पाठवल्या.
- पत्रांत खासगी गोष्टी नाहीत — हा **दोन सहकाऱ्यांचा कार्यसंवाद**; त्या काळी पत्नीने पतीला पत्र लिहिणे हेच क्रांतिकारी.

तीन पत्रांचे सार

पत्र	मूल्य
१८५६	कर्मनिष्ठा, समता — टीकेला न भिता कार्य
१८६८	मानवता, कायद्याचे राज्य — जमावाचा न्याय नाकारला
१८७७	नेतृत्व व आपत्ती व्यवस्थापन — प्रशासनाशी थेट संवाद

लक्षात ठेवा: एका पत्रावर "सावित्री" व दुसऱ्यावर "सावित्री जोतीबा" अशी सही आहे; पत्रांच्या अस्सलतेवर घेतलेल्या आक्षेपांचे खंडन डॉ. माळी यांनी केले आहे.

लक्षात ठेवा: १८७७ चे पत्र लिहिले तेव्हा जोतीराव कामानिमित्त अहमदनगरला गेले होते.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

सत्यशोधक समाजातील कार्य

- **१८७३** — सत्यशोधक समाजाच्या स्थापनेपासून सहभाग; स्त्री विभागाचे नेतृत्व.
- सत्यशोधक **विवाहपद्धती** — ब्राह्मण पुरोहिताशिवाय, हुंडा न देता साधे विवाह; प्रचार व आयोजन.
- सत्यशोधक जलसे, भाषणे, साहित्य यांद्वारे ग्रामीण भागात जनजागृती — **पुणे, सासवड, ओतूर, जुन्नर** येथे व्याख्याने.

दुष्काळ निवारण (१८७६–७७)

मुद्दा	माहिती
स्वरूप	१९ व्या शतकातील सर्वांत भीषण दुष्काळांपैकी एक
कार्य	सत्यशोधक समाजामार्फत ठिकठिकाणी अन्नछत्रे
लाभार्थी	सुमारे **२००० मुलामुलींच्या** भोजनाची व्यवस्था
दस्तऐवज	२० एप्रिल १८७७ चे जुन्नरहून लिहिलेले पत्र

१८९० नंतर — चळवळीची धुरा

- २८ नोव्हेंबर १८९० — दत्तकपुत्र यशवंतला नातेवाईकांनी अंत्यसंस्काराला विरोध केल्यावर सावित्रीबाईंनी **स्वतः जोतिरावांच्या पार्थिवाला अग्नी दिला** — त्या काळातील क्रांतिकारी पाऊल.
- जोतिरावांनंतर **सत्यशोधक चळवळीचे नेतृत्व** अखेरपर्यंत सांभाळले.
- १८९३ — सासवड येथील सत्यशोधक परिषदेच्या **अध्यक्षा**; अध्यक्षीय भाषणात लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख, निधन १८९२) यांच्या कार्याचे परखड मूल्यमापन.

सत्यशोधक विवाह पद्धती

- **ब्राह्मण पुरोहिताशिवाय**, मराठीतील मंगलाष्टकांसह विवाह.
- **हुंडा न देता**, कमी खर्चात साधा विधी — गरिबांना कर्जापासून संरक्षण.
- वधू-वरांनी परस्परांना समानतेची शपथ देणे — स्त्रीला सन्मान.

लक्षात ठेवा: सासवड भाषणातील आशय: तत्कालीन ब्राह्मणांना जोतिरावांची चळवळ समजून घेण्याची पात्रता नव्हती, तशीच लोकहितवादींचे म्हणणे ऐकून घेण्याचीही तयारी नव्हती.

लक्षात ठेवा: सत्यशोधक समाजाच्या स्त्री सभासदांना संघटित करण्यात सावित्रीबाईंचा पुढाकार होता.

लक्षात ठेवा: जोतिरावांनंतरही पुणे, सासवड, ओतूर, जुन्नर येथे व्याख्याने देऊन सत्यशोधक विचारांचा प्रसार केला.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

प्लेग साथीतील सेवा व निधन (१८९७)

मुद्दा	माहिती
साथ	१८९६–९७ — बुबोनिक प्लेगची साथ पुणे परिसरात
दवाखाना	ससाणे माळ, हडपसर (आजचे ससाणेनगर) — शहराबाहेर संसर्गमुक्त जागी
सोबत	दत्तक पुत्र **डॉ. यशवंत फुले**
पद्धत	स्त्रिया-मुली घरोघरी जाऊन तापाचे रुग्ण शोधून आणत
प्रसंग	मुंढव्याच्या वस्तीतील प्लेगग्रस्त मुलगा (पांडुरंग बाबाजी गायकवाड कुटुंब) — त्याला **पाठीवर घेऊन** दवाखान्यात आणले
निधन	१० मार्च १८९७, रात्री ९ च्या सुमारास — प्लेगची लागण

लक्षात ठेवा: सेवा करताना स्वतःचा जीव गमावणाऱ्या सावित्रीबाई — **"सेवा हेच जीवन"** या मूल्याचे आदर्श उदाहरण.

विचार व तत्त्वज्ञान

विषय	भूमिका
शिक्षण	स्त्रिया व शूद्रातिशूद्रांच्या मुक्तीचे मुख्य साधन
जातिभेद	सर्व माणसे समान; अस्पृश्यता अमानवी
स्त्री-पुरुष समता	स्त्रीला शिक्षण, स्वावलंबन व सन्मानाचा हक्क
धर्म	कर्मकांड, अंधश्रद्धा, पुरोहितशाहीला विरोध
उद्योग व सदाचार	कष्ट, उद्योग, व्यसनमुक्ती, कर्जमुक्ती यांचा उपदेश

१८९६–९७ : प्लेगचा संदर्भ

घटना	माहिती
मुंबईत प्लेगची सुरुवात	सप्टेंबर १८९६
साथीचे रोग कायदा (Epidemic Diseases Act)	फेब्रुवारी १८९७
पुण्यातील प्लेग कमिशनर	वॉल्टर चार्ल्स रँड
रँडची हत्या	२२ जून १८९७ — चापेकर बंधू
सावित्रीबाईंचे निधन	१० मार्च १८९७

लक्षात ठेवा: मुंढवा ते ससाणेनगर सुमारे ८ किमी — रुग्ण मुलाला पाठीवर घेऊन चालत आल्याचे वर्णन आढळते.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

उपाध्या, गौरव व स्मारके

गौरव	तपशील
क्रांतिज्योती	जनमानसाने दिलेली गौरवपर उपाधी
Mother of Modern Education in India	शिक्षण क्षेत्रातील योगदानासाठी गौरव
बालिका दिन	३ जानेवारी — महाराष्ट्रातील मुलींच्या शाळांत
महिला शिक्षण दिन	३ जानेवारी — शासन निर्णय २४.१२.२०२०, २०२१ पासून
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ	पुणे विद्यापीठाचे नामांतर — ९ ऑगस्ट २०१४
टपाल तिकीट	१० मार्च १९९८
गूगल डूडल	३ जानेवारी २०१७ (१८६ वी जयंती)
भिडे वाडा राष्ट्रीय स्मारक	डिसेंबर २०२३ मध्ये जुना वाडा पाडून स्मारकाचे काम
नायगाव	जन्मगावी स्मारक; जयंतीला "स्त्रीमुक्ती दिन" सोहळा

सर्वात पहिले — एका नजरेत

बाब	उत्तर
भारतातील पहिल्या प्रशिक्षित स्त्री शिक्षिका	सावित्रीबाई फुले
भारतीयाने सुरू केलेल्या पहिल्या मुलींच्या शाळेच्या मुख्याध्यापिका	सावित्रीबाई (भिडे वाडा, १८४८)
पहिल्या मुस्लिम स्त्री शिक्षिका (मानल्या जातात)	फातिमा शेख
जोतिरावांचे पहिले काव्यमय चरित्र	बावनकशी सुबोध रत्नाकर (१८९२)
पतीच्या पार्थिवाला अग्नी देणारी स्त्री (त्या काळात)	सावित्रीबाई (१८९०)

चित्रपट व मालिका

कलाकृती	माध्यम / वर्ष
क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले	दूरदर्शन (DD National) मालिका — २०१६
सावित्रीजोती	सोनी मराठी मालिका — २०१९–२०
सावित्रीबाई फुले	कन्नड चित्रपट — २०१८
फुले	हिंदी चित्रपट — २०२५ (प्रतीक गांधी, पत्रलेखा)

लक्षात ठेवा: सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठात सावित्रीबाईंचा **१२.५ फूट उंच कांस्य पुतळा** (अनावरण २०२२).

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

MPSC साठी महत्त्वाचे मुद्दे

- जन्म ३ जानेवारी १८३१, नायगाव (ता. खंडाळा, जि. सातारा) — निधन १० मार्च १८९७, पुणे (प्लेग).
- विवाह **१८४०**; प्रशिक्षण — **अहमदनगर** (सिंथिया फरार) व **पुणे नॉर्मल स्कूल**.
- **१८४८** — भिडे वाडा शाळा; **१८५२** — महिला सेवा मंडळ; **१८६३** — बालहत्या प्रतिबंधक गृह.
- काव्यफुले १८५४ (४१ कविता); बावनकशी सुबोध रत्नाकर १८९२ (५२ कडवी).
- पत्रे: **१८५६, १८६८, १८७७**; सासवड सत्यशोधक परिषद अध्यक्ष — **१८९३**.
- पुणे विद्यापीठ नामांतर — **२०१४**; टपाल तिकीट — **१९९८**; महिला शिक्षण दिन — **२०२१ पासून**.

गोंधळ टाळा

चुकीचा समज	अचूक तथ्य
सावित्रीबाईंचा जन्म पुण्यात	**नायगाव, जि. सातारा**
कटगुण हे सावित्रीबाईंचे गाव	कटगुण — **फुले घराण्याचे** मूळ गाव
बावनकशी — १८५४	बावनकशी — **१८९२**; काव्यफुले — १८५४
स्त्रीपुरुषतुलना — सावित्रीबाई	स्त्रीपुरुषतुलना — **ताराबाई शिंदे** (१८८२)
सासवड परिषद — जोतिरावांच्या अध्यक्षतेखाली	**१८९३** — सावित्रीबाई अध्यक्षा

वयाचे गणित

प्रसंग	वय
विवाह (१८४०)	सुमारे ९
शिक्षिका (१८४८)	सुमारे १७
काव्यफुले (१८५४)	सुमारे २३
निधन (१८९७)	सुमारे ६६

लक्षात ठेवा: PYQ सापळा: **काव्यफुले, बावनकशी** — सावित्रीबाई; **गुलामगिरी, शेतकऱ्याचा आसूड** — जोतिराव; **स्त्रीपुरुषतुलना** — ताराबाई शिंदे; **सेवा सदन** — रमाबाई रानडे.

लक्षात ठेवा: ३ जानेवारी — सावित्रीबाई जयंती (बालिका दिन, महिला शिक्षण दिन); **१० मार्च** — स्मृतिदिन; **९ जानेवारी** — फातिमा शेख जयंती (डूडल २०२२).

लक्षात ठेवा: मुख्य ठिकाणे: नायगाव (जन्म), भिडे वाडा (शाळा), सासवड (परिषद), ससाणे माळ, हडपसर (प्लेग दवाखाना).

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

1. सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८३६ ब) १८३१
क) १८२७ ड) १८४०

2. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) सावित्रीबाईंचे जन्मवर्ष — १८३१.
२) जोतिरावांच्या पार्थिवाला अग्नी — सावित्रीबाई फुले.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त २ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त १ योग्य

3. सावित्रीबाई फुले यांचे जन्मगाव कोणते?
अ) कटगुण (जि. सातारा) ब) नायगाव (जि. सातारा)
क) जुन्नर (जि. पुणे) ड) सासवड (जि. पुणे)

4. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) सावित्रीबाईंचे जन्मगाव — नायगाव (जि. सातारा).
२) १८९३ च्या सत्यशोधक परिषदेचे ठिकाण — नायगाव.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) फक्त २ योग्य ड) दोन्ही योग्य

5. सावित्रीबाईंच्या वडिलांचे नाव काय?
अ) उस्मान शेख ब) गोविंदराव फुले
क) खंडोजी नेवसे-पाटील ड) ज्ञानोबा ससाणे

6. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) सावित्रीबाईंचे वडील — गोविंदराव फुले.
२) सासवड परिषदेचे वर्ष — १८९३.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही योग्य

7. सावित्रीबाईंचा विवाह कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८३१ ब) १८५२
क) १८४८ ड) १८४०

8. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) सावित्रीबाईंचा विवाह — १८४८.
२) सासवड भाषणातील श्रद्धांजली — लोकमान्य टिळक.
अ) दोन्ही चुकीची ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) फक्त २ योग्य

9. सावित्रीबाईंनी पहिले शिक्षक प्रशिक्षण कोठे घेतले?
अ) सातारा (मिशन शाळा) ब) अहमदनगर (सिंथिया फरार यांची संस्था)
क) कोल्हापूर (राजाराम कॉलेज) ड) मुंबई (एल्फिन्स्टन संस्था)

10. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) पहिले शिक्षक प्रशिक्षण — अहमदनगर (सिंथिया फरार यांची संस्था).
२) प्लेग दवाखान्याचे ठिकाण — ससाणे माळ, हडपसर.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

11. सावित्रीबाईंना घरी लिहायला-वाचायला कोणी शिकवले?
अ) पंडिता रमाबाई व ताराबाई शिंदे ब) विठ्ठलराव वंडेकर व भालेकर
क) जोतीराव फुले व सगुणाबाई क्षीरसागर ड) लहुजी साळवे व उस्मान शेख

12. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) सावित्रीबाईंचे घरचे शिक्षक — जोतीराव फुले व सगुणाबाई क्षीरसागर.
२) प्लेग दवाखान्यातील डॉक्टर — डॉ. विश्राम घोले.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

13. भिडे वाड्यातील मुलींची शाळा कोणत्या वर्षी सुरू झाली?
अ) १८५१ ब) १८४८
क) १८६३ ड) १८५४

14. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) भिडे वाडा शाळा — १८५१.
२) सावित्रीबाईंचे निधन — १० मार्च १८९७.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

15. भिडे वाडा शाळेत शिकवू लागल्या तेव्हा सावित्रीबाईंचे वय किती होते?
अ) सुमारे ९ वर्षे ब) सुमारे ३० वर्षे
क) सुमारे १७ वर्षे ड) सुमारे २३ वर्षे

16. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) शिक्षिका झाल्या तेव्हाचे वय — सुमारे ९ वर्षे.
२) सावित्रीबाईंच्या मृत्यूचे कारण — कॉलरा.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

17. सावित्रीबाईंनी महिला सेवा मंडळाची स्थापना कोणत्या वर्षी केली?
अ) १८६३ ब) १८७३
क) १८९३ ड) १८५२

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

18. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) महिला सेवा मंडळ — १८५२.
२) पुणे विद्यापीठ नामांतर — २०१४.
अ) फक्त २ योग्य
ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य
ड) दोन्ही चुकीची

19. महिला सेवा मंडळाने सर्व जातींच्या स्त्रियांसाठी कोणता समारंभ आयोजित केला?
अ) शिवजयंती उत्सव
ब) तिळगूळ समारंभ
क) सत्यनारायण पूजा
ड) गणेशोत्सव

20. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) महिला सेवा मंडळाचा समारंभ — तिळगूळ समारंभ.
२) सावित्रीबाईंवरील टपाल तिकीट — १९८३.
अ) दोन्ही चुकीची
ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य
ड) फक्त २ योग्य

21. बालहत्या प्रतिबंधक गृह कोणत्या वर्षी सुरू झाले?
अ) १८४८
ब) १८६३
क) १८९७
ड) १८७७

22. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) बालहत्या प्रतिबंधक गृह — १८४८.
२) ३ जानेवारीचे नाव — बालिका दिन / महिला शिक्षण दिन.
अ) दोन्ही योग्य
ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची
ड) फक्त २ योग्य

23. फुले दांपत्याच्या दत्तक पुत्राचे नाव काय?
अ) पांडुरंग
ब) ज्ञानोबा
क) गणेश
ड) यशवंत

24. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) दत्तक पुत्र — पांडुरंग.
२) महिला शिक्षण दिन शासन निर्णय — ९ ऑगस्ट २०१४.
अ) दोन्ही चुकीची
ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य
ड) दोन्ही योग्य

25. फातिमा शेख कोणाच्या भगिनी होत्या?
अ) लहुजी साळवे
ब) ज्ञानोबा ससाणे
क) उस्मान शेख
ड) सदाशिव गोवंडे

26. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) फातिमा शेख यांचे बंधू — उस्मान शेख.
२) सावित्रीबाईंवरील गूगल डूडल — २०१७.
अ) फक्त १ योग्य
ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य
ड) फक्त २ योग्य

27. फातिमा शेख यांना कोणत्या नात्याने ओळखले जाते?
अ) पहिल्या भारतीय स्त्री डॉक्टर
ब) स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका
क) आर्य महिला समाजाच्या संस्थापिका
ड) पहिल्या भारतीय मुस्लिम स्त्री शिक्षिका

28. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) फातिमा शेख यांची ओळख — पहिल्या भारतीय मुस्लिम स्त्री शिक्षिका.
२) सावित्रीबाईंची उपाधी — लोकमान्य.
अ) फक्त २ योग्य
ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य
ड) दोन्ही चुकीची

29. "काव्यफुले" काव्यसंग्रह कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाला?
अ) १८५४
ब) १८८२
क) १८७३
ड) १८९२

30. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) काव्यफुले प्रकाशन — १८९२.
२) समग्र वाङ्मयाचे संपादक — डॉ. मा. गो. माळी.
अ) फक्त १ योग्य
ब) दोन्ही चुकीची
क) फक्त २ योग्य
ड) दोन्ही योग्य

31. "काव्यफुले" मध्ये एकूण किती कविता आहेत?
अ) २५
ब) ५२
क) ४१
ड) १०८

32. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) काव्यफुलेतील कविता — ५२.
२) स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका — सावित्रीबाई फुले.
अ) फक्त १ योग्य
ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य
ड) फक्त २ योग्य

33. "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) १८७७
ब) १८६८
क) १८५४
ड) १८९२

34. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) बावनकशी सुबोध रत्नाकर प्रकाशन — १८९२.
२) आर्य महिला समाजाच्या संस्थापिका — पंडिता रमाबाई.
अ) फक्त २ योग्य
ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची
ड) दोन्ही योग्य

35. "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" मध्ये किती कडवी आहेत?
अ) २५
ब) ५२
क) १०८
ड) ४१

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

36. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) बावनकशी सुबोध रत्नाकरमधील कडवी — ५२.
२) सेवा सदन (पुणे) — सावित्रीबाई फुले.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

37. "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" हे कोणाचे काव्यमय चरित्र आहे?
अ) गौतम बुद्ध ब) छत्रपती शिवाजी महाराज
क) महात्मा जोतीराव फुले ड) महाराणी ताराबाई

38. जोड्या लावा: अ) काव्यफुले प्रकाशन ब) बावनकशी सुबोध रत्नाकर प्रकाशन क) सावित्रीबाईंवरील टपाल तिकीट
१) १९९८ २) १८५४ ३) १८९२
अ) अ–२, ब–१, क–३ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–३, क–१

39. सावित्रीबाईंनी कोणाच्या भाषणांचे संपादन (१८५६) केले?
अ) जोतिबांची भाषणे ब) पंडिता रमाबाईंची व्याख्याने
क) न्या. रानडे यांची भाषणे ड) लोकहितवादींची शतपत्रे

40. जोड्या लावा: अ) १८५६ च्या पत्राचे ठिकाण ब) १८९३ च्या सत्यशोधक परिषदेचे ठिकाण क) प्लेग दवाखान्याचे ठिकाण
१) ससाणे माळ, हडपसर २) नायगाव ३) सासवड
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

41. सावित्रीबाईंचे जोतिरावांना लिहिलेले पहिले उपलब्ध पत्र कोणत्या दिवशीचे आहे?
अ) २० एप्रिल १८७७ ब) १० ऑक्टोबर १८५६
क) ३ जानेवारी १८३१ ड) २९ ऑगस्ट १८६८

42. जोड्या लावा: अ) फातिमा शेख यांचे बंधू ब) प्लेग दवाखान्यातील डॉक्टर क) यशवंतचे सासरे
१) ज्ञानोबा ससाणे २) उस्मान शेख ३) डॉ. यशवंत फुले
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

43. १८५६ चे पत्र सावित्रीबाईंनी कोठून लिहिले?
अ) अहमदनगर ब) नायगाव
क) जुन्नर ड) सासवड

44. जोड्या लावा: अ) स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका ब) आर्य महिला समाजाच्या संस्थापिका क) सेवा सदन (पुणे)
१) रमाबाई रानडे २) ताराबाई शिंदे ३) पंडिता रमाबाई
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–१, ब–२, क–३

45. २९ ऑगस्ट १८६८ च्या पत्रातील प्रमुख प्रसंग कोणता?
अ) आंतरजातीय प्रेमी जोडप्याचे प्राण वाचवणे ब) प्लेग दवाखाना
क) दुष्काळातील अन्नछत्रे ड) भिडे वाडा शाळेची सुरुवात

46. जोड्या लावा: अ) महिला सेवा मंडळ ब) बालहत्या प्रतिबंधक गृह क) सासवड परिषदेचे वर्ष
१) १८९३ २) १८५२ ३) १८६३
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

47. २० एप्रिल १८७७ चे पत्र कोणत्या विषयावर आहे?
अ) आंतरजातीय विवाह ब) दुष्काळाचे भीषण वर्णन
क) प्लेगची साथ ड) महिला सेवा मंडळ

48. जोड्या लावा: अ) काव्यफुलेतील कविता ब) बावनकशी सुबोध रत्नाकरमधील कडवी क) शिक्षिका झाल्या तेव्हाचे वय
१) सुमारे १७ वर्षे २) ४१ ३) ५२
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–१, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–३, ब–१, क–२

49. १८७६–७७ च्या दुष्काळात सत्यशोधक समाजाने काय सुरू केले?
अ) रात्रशाळा ब) सहकारी बँका
क) प्लेग दवाखाने ड) अन्नछत्रे

50. जोड्या लावा: अ) बावनकशी सुबोध रत्नाकरचा विषय ब) सासवड भाषणातील श्रद्धांजली क) समग्र वाङ्मयाचे संपादक
१) डॉ. मा. गो. माळी २) महात्मा जोतीराव फुले ३) लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख)
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–२, ब–१, क–३

51. जोतिरावांच्या पार्थिवाला अग्नी कोणी दिला?
अ) सावित्रीबाई फुले ब) कृष्णराव भालेकर
क) यशवंत फुले ड) उस्मान शेख

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

52. जोड्या लावा: अ) पहिले शिक्षक प्रशिक्षण ब) दुसरे शिक्षक प्रशिक्षण क) सावित्रीबाईंचे जन्मगाव
१) नायगाव (जि. सातारा) २) अहमदनगर (सिंथिया फरार यांची संस्था) ३) पुणे नॉर्मल स्कूल
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

53. सावित्रीबाईंनी अध्यक्षपद भूषवलेली सत्यशोधक परिषद (१८९३) कोठे झाली?
अ) नायगाव ब) मुंबई
क) कोल्हापूर ड) सासवड

54. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) बावनकशी सुबोध रत्नाकर प्रकाशन — १८९२ ब) महिला सेवा मंडळ — १८५२
क) बालहत्या प्रतिबंधक गृह — १८४८ ड) काव्यफुले प्रकाशन — १८५४

55. सासवड सत्यशोधक परिषद कोणत्या वर्षी झाली?
अ) १९११ ब) १८७३
क) १८९० ड) १८९३

56. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) सेवा सदन (पुणे) — रमाबाई रानडे ब) स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका — ताराबाई शिंदे
क) आर्य महिला समाजाच्या संस्थापिका — पंडिता रमाबाई ड) १८८६ मधील स्त्री डॉक्टर — पंडिता रमाबाई

57. सासवड परिषदेतील भाषणात सावित्रीबाईंनी कोणाच्या कार्याचे मूल्यमापन केले?
अ) लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख) ब) लोकमान्य टिळक
क) न्या. रानडे ड) आगरकर

58. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) सावित्रीबाईंचे जन्मगाव — कटगुण (जि. सातारा) ब) १८५६ च्या पत्राचे ठिकाण — नायगाव
क) प्लेग दवाखान्याचे ठिकाण — ससाणे माळ, हडपसर ड) १८९३ च्या सत्यशोधक परिषदेचे ठिकाण — सासवड

59. प्लेग साथीत सावित्रीबाईंनी दवाखाना कोठे सुरू केला?
अ) ससाणे माळ, हडपसर ब) विश्रामबाग वाडा
क) भिडे वाडा, बुधवार पेठ ड) शनिवार वाडा

60. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) सावित्रीबाईंवरील टपाल तिकीट — १९९८ ब) सावित्रीबाईंवरील गूगल डूडल — २०१७
क) सावित्रीबाईंचे निधन — २८ नोव्हेंबर १८९० ड) पुणे विद्यापीठ नामांतर — २०१४

61. प्लेग दवाखान्यात सावित्रीबाईंसोबत उपचार करणारे डॉक्टर कोण?
अ) डॉ. यशवंत फुले ब) डॉ. आत्माराम पांडुरंग
क) डॉ. विश्राम घोले ड) डॉ. आनंदीबाई जोशी

62. विधान (A): सावित्रीबाई शाळेत जाताना सोबत दुसरी साडी ठेवत.
कारण (R): कर्मठ लोक वाटेत त्यांच्यावर शेण, चिखल फेकत.
अ) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) विधान चुकीचे; कारण योग्य ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

63. सावित्रीबाईंचे निधन केव्हा झाले?
अ) ३ जानेवारी १८९२ ब) ११ मे १८८८
क) २८ नोव्हेंबर १८९० ड) १० मार्च १८९७

64. विधान (A): प्लेग दवाखाना शहराबाहेर ससाणे माळावर उभारला गेला.
कारण (R): ती जागा संसर्गमुक्त होती व यशवंतच्या सासऱ्यांची होती.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

65. सावित्रीबाईंचा मृत्यू कोणत्या रोगामुळे झाला?
अ) देवी ब) कॉलरा
क) पक्षाघात ड) प्लेग

66. विधान (A): "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" मध्ये ५२ कडवी आहेत.
कारण (R): "काव्यफुले" १८५४ मध्ये प्रसिद्ध झाले.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

67. पुणे विद्यापीठाचे "सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ" असे नामांतर कोणत्या वर्षी झाले?
अ) २०१४ ब) २०२१
क) १९९८ ड) २०१७

68. विधान (A): सासवड सत्यशोधक परिषदेच्या (१८९३) अध्यक्षा सावित्रीबाई होत्या.
कारण (R): जोतिरावांचे निधन १८९३ मध्ये झाले.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य ब) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण
क) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

69. सावित्रीबाईंवर टपाल तिकीट कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) २०१४ ब) १९७७
क) १९८३ ड) १९९८

70. विधान (A): "स्त्रीपुरुषतुलना" हा ग्रंथ सावित्रीबाईंनी लिहिला.
कारण (R): फुले दांपत्याने स्त्री-पुरुष समतेचा पुरस्कार केला.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) विधान योग्य; कारण चुकीचे ड) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण

71. ३ जानेवारी हा दिवस महाराष्ट्रात कोणत्या नावाने साजरा होतो?
अ) शिक्षक दिन ब) मराठी भाषा दिन
क) राष्ट्रीय युवा दिन ड) बालिका दिन / महिला शिक्षण दिन

72. सावित्रीबाईंशी संबंधित साहित्याचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) काव्यफुले → बावनकशी सुबोध रत्नाकर → १८६८ चे पत्र → समग्र वाङ्मय ब) बावनकशी सुबोध रत्नाकर → काव्यफुले → समग्र वाङ्मय → १८६८ चे पत्र
क) १८६८ चे पत्र → काव्यफुले → बावनकशी सुबोध रत्नाकर → समग्र वाङ्मय ड) काव्यफुले → १८६८ चे पत्र → बावनकशी सुबोध रत्नाकर → समग्र वाङ्मय

73. ३ जानेवारी "महिला शिक्षण दिन" म्हणून साजरा करण्याचा शासन निर्णय केव्हाचा?
अ) २४ डिसेंबर २०२० ब) ९ ऑगस्ट २०१४
क) ३ जानेवारी २०१७ ड) १० मार्च १९९८

74. खालील घटनांचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) बालहत्या प्रतिबंधक गृह → भिडे वाडा शाळा → महिला सेवा मंडळ → सासवड परिषद ब) भिडे वाडा शाळा → बालहत्या प्रतिबंधक गृह → महिला सेवा मंडळ → सासवड परिषद
क) महिला सेवा मंडळ → भिडे वाडा शाळा → सासवड परिषद → बालहत्या प्रतिबंधक गृह ड) भिडे वाडा शाळा → महिला सेवा मंडळ → बालहत्या प्रतिबंधक गृह → सासवड परिषद

75. सावित्रीबाईंवर गूगल डूडल कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) २०१४ ब) १९९८
क) २०१७ ड) २०२२

76. विवाहाच्या वेळी (१८४०) सावित्रीबाईंचे वय सुमारे किती वर्षे होते?
अ) १३ ब) ६
क) ९ ड) १७

77. सावित्रीबाईंना कोणत्या उपाधीने ओळखले जाते?
अ) क्रांतिज्योती ब) राजर्षी
क) महर्षी ड) लोकमान्य

78. "काव्यफुले" प्रसिद्ध झाले तेव्हा सावित्रीबाईंचे वय सुमारे किती होते?
अ) ३० ब) १७
क) २३ ड) २७

79. "सावित्रीबाई फुले समग्र वाङ्मय" (१९८८) चे संपादक कोण?
अ) धनंजय कीर ब) नरहर कुरुंदकर
क) य. दि. फडके ड) डॉ. मा. गो. माळी

80. सावित्रीबाईंना सुमारे किती वर्षांचे आयुष्य लाभले?
अ) ७० ब) ५९
क) ६६ ड) ६३

81. "स्त्रीपुरुषतुलना" (१८८२) ग्रंथाच्या लेखिका कोण?
अ) सावित्रीबाई फुले ब) रमाबाई रानडे
क) पंडिता रमाबाई ड) ताराबाई शिंदे

82. सावित्रीबाईंच्या दोन काव्यसंग्रहांच्या प्रकाशनांत किती वर्षांचे अंतर आहे?
अ) ३८ ब) ४१
क) ५२ ड) २५

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

बहुपर्यायी प्रश्न

83. "आर्य महिला समाज" (१८८२) ची स्थापना कोणी केली?
अ) ताराबाई शिंदे ब) पंडिता रमाबाई
क) सावित्रीबाई फुले ड) फातिमा शेख

84. जोतिरावांच्या निधनानंतर सावित्रीबाईंनी सुमारे किती वर्षे चळवळ चालवली?
अ) १० ब) ७
क) १२ ड) ३

85. पुण्यातील "सेवा सदन" (१९०९) कोणाशी संबंधित आहे?
अ) फातिमा शेख ब) आनंदीबाई जोशी
क) रमाबाई रानडे ड) सावित्रीबाई फुले

86. सावित्रीबाईंच्या निधनानंतर किती वर्षांनी पुणे विद्यापीठाला त्यांचे नाव दिले गेले?
अ) १२७ ब) ११७
क) ९८ ड) १०७

87. १८८९ मध्ये यशवंत फुले यांचा विवाह कोणाच्या मुलीशी झाला?
अ) ज्ञानोबा ससाणे ब) उस्मान शेख
क) खंडोजी नेवसे ड) सदाशिव गोवंडे

88. खालीलपैकी कोणता काव्यसंग्रह सावित्रीबाई फुले यांचा आहे?
अ) शेतकऱ्याचा आसूड ब) गुलामगिरी
क) बावनकशी सुबोध रत्नाकर ड) स्त्रीपुरुषतुलना

89. बालहत्या प्रतिबंधक गृहासाठी फुले दांपत्याला कोणाचे सहकार्य लाभले?
अ) नारायण लोखंडे ब) सदाशिव बल्लाळ गोवंडे
क) विठ्ठलराव वंडेकर ड) कृष्णराव भालेकर

90. सावित्रीबाईंबाबत खालीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे?
अ) त्यांचे निधन प्लेगमुळे झाले ब) त्या सासवड परिषदेच्या अध्यक्षा होत्या
क) त्यांनी काव्यफुले लिहिले ड) त्यांचा जन्म कटगुण येथे झाला

91. सावित्रीबाईंचे पहिले दोन पत्र कोणत्या लिपीत मूळ स्वरूपात उपलब्ध आहेत?
अ) ब्राह्मी ब) गुजराती
क) मोडी ड) रोमन

92. पुणे विद्यापीठाच्या नामांतराचा सोहळा केव्हा झाला?
अ) १० मार्च २०१५ ब) २४ डिसेंबर २०२०
क) ३ जानेवारी २०१४ ड) ९ ऑगस्ट २०१४

93. सावित्रीबाई व फातिमा शेख यांनी दुसरे शिक्षक प्रशिक्षण कोठे घेतले?
अ) फर्ग्युसन कॉलेज ब) एल्फिन्स्टन कॉलेज
क) पुणे नॉर्मल स्कूल ड) डेक्कन कॉलेज

94. ब्राह्मण गणेश व सारजा यांच्या प्रसंगाचा उल्लेख कोठे आहे?
अ) १८७७ चे पत्र ब) काव्यफुले
क) १८६८ चे पत्र ड) बावनकशी सुबोध रत्नाकर

95. १८४९ मध्ये घर सोडावे लागल्यावर फुले दांपत्याला कोणी आश्रय दिला?
अ) अण्णासाहेब चिपळूणकर ब) उस्मान शेख
क) मेजर कँडी ड) तात्यासाहेब भिडे

96. फातिमा शेख यांच्यावर गूगल डूडल कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) २०२२ ब) १९९८
क) २०१४ ड) २०१७

97. भारतातील पहिल्या स्त्री डॉक्टर म्हणून १८८६ मध्ये पदवी घेणाऱ्या कोण?
अ) फातिमा शेख ब) पंडिता रमाबाई
क) आनंदीबाई जोशी ड) ताराबाई शिंदे

98. महिला सेवा मंडळाचे मुख्य उद्दिष्ट कोणते होते?
अ) शेतकऱ्यांना कर्ज देणे ब) सत्यशोधक विवाह लावणे
क) स्त्रियांना हक्कांची जाणीव करून देणे ड) प्लेगग्रस्तांवर उपचार

99. "सदासर्वदा कामात गुंतावे" हा उपदेश सावित्रीबाईंच्या कोणत्या पत्रात आहे?
अ) १८७७ चे पत्र ब) १८६८ चे पत्र
क) १८९३ चे भाषण ड) १८५६ चे पत्र

100. १८७७ च्या पत्रानुसार कलेक्टरने दुष्काळ केंद्राला काय पाठवले?
अ) पाचशे रुपये ब) ज्वारीच्या चार गाड्या
क) औषधांचा साठा ड) गहू व तांदूळ

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

उत्तरसूची

प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर
1	ब	21	ब	41	ब	61	अ	81	ड
2	अ	22	ड	42	ड	62	अ	82	अ
3	ब	23	ड	43	ब	63	ड	83	ब
4	ब	24	अ	44	ब	64	क	84	ब
5	क	25	क	45	अ	65	ड	85	क
6	ब	26	क	46	ब	66	अ	86	ब
7	ड	27	ड	47	ब	67	अ	87	अ
8	अ	28	क	48	क	68	ड	88	क
9	ब	29	अ	49	ड	69	ड	89	ब
10	ब	30	क	50	क	70	ब	90	ड
11	क	31	क	51	अ	71	ड	91	क
12	ब	32	ब	52	ब	72	ड	92	ड
13	ब	33	ड	53	ड	73	अ	93	क
14	ड	34	ड	54	क	74	ड	94	क
15	क	35	ब	55	ड	75	क	95	ब
16	अ	36	ब	56	ड	76	क	96	अ
17	ड	37	क	57	अ	77	अ	97	क
18	क	38	ड	58	अ	78	क	98	क
19	ब	39	अ	59	अ	79	ड	99	ड
20	ब	40	ड	60	क	80	क	100	ब

परीक्षेपूर्वी पक्के करा

बाब	अचूक तथ्य
जन्म / निधन	३ जानेवारी १८३१, नायगाव / १० मार्च १८९७, पुणे
भिडे वाडा शाळा / महिला सेवा मंडळ	१८४८ / १८५२
काव्यफुले / बावनकशी सुबोध रत्नाकर	१८५४ (४१ कविता) / १८९२ (५२ कडवी)
पत्रे	१० ऑक्टो. १८५६, २९ ऑग. १८६८, २० एप्रिल १८७७
सासवड सत्यशोधक परिषद (अध्यक्षा)	१८९३
पुणे विद्यापीठ नामांतर / महिला शिक्षण दिन	९ ऑगस्ट २०१४ / २०२१ पासून

आधार: मराठी विश्वकोश (सावित्रीबाई फुले), सावित्रीबाई फुले समग्र वाङ्मय (संपा. डॉ. मा. गो. माळी, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ), BBC मराठी (पत्रे; प्लेग सेवा), Wikipedia (Savitribai Phule), Times of India (विद्यापीठ नामांतर २०१४; भिडे वाडा २०२३), महाराष्ट्र शासन निर्णय २४.१२.२०२० (महिला शिक्षण दिन), Loksatta व अन्य विश्वसनीय लेख (नोव्हेंबर २०२६ पर्यंत). काही तारखांबाबत स्रोतांत मतभेद आहेत; प्रचलित तारखा घेतल्या आहेत. वय/वर्षांतर गणिते Python ने तपासली. मजकूर व प्रश्न स्वतंत्रपणे रचलेले आहेत.

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

1. (ब) ३ जानेवारी १८३१.

2. (अ) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

3. (ब) नायगाव, ता. खंडाळा; कटगुण हे फुले घराण्याचे मूळ गाव.

4. (ब) योग्य संबंध: २) १८९३ च्या सत्यशोधक परिषदेचे ठिकाण — सासवड.

5. (क) आई लक्ष्मीबाई.

6. (ब) योग्य संबंध: १) सावित्रीबाईंचे वडील — खंडोजी नेवसे-पाटील.

7. (ड) तेव्हा वय सुमारे ९ वर्षे.

8. (अ) योग्य संबंध: सावित्रीबाईंचा विवाह — १८४०; सासवड भाषणातील श्रद्धांजली — लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख).

9. (ब) दुसरे प्रशिक्षण — पुणे नॉर्मल स्कूल.

10. (ब) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

11. (क) पुढे परांजपे व भवाळकर यांचे मार्गदर्शन.

12. (ब) योग्य संबंध: २) प्लेग दवाखान्यातील डॉक्टर — डॉ. यशवंत फुले.

13. (ब) सावित्रीबाई शिक्षिका व मुख्याध्यापिका.

14. (ड) योग्य संबंध: १) भिडे वाडा शाळा — १८४८.

15. (क) १८४८ − १८३१ = १७.

16. (अ) योग्य संबंध: शिक्षिका झाल्या तेव्हाचे वय — सुमारे १७ वर्षे; सावित्रीबाईंच्या मृत्यूचे कारण — प्लेग.

17. (ड) स्त्रियांना हक्कांची जाणीव करून देण्यासाठी.

18. (क) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

19. (ब) सर्व स्त्रिया एकाच सतरंजीवर.

20. (ब) योग्य संबंध: २) सावित्रीबाईंवरील टपाल तिकीट — १९९८.

21. (ब) काही स्रोतांत १८५३; प्रचलित वर्ष १८६३.

22. (ड) योग्य संबंध: १) बालहत्या प्रतिबंधक गृह — १८६३.

23. (ड) ब्राह्मण विधवा काशीबाई हिचा मुलगा; पुढे डॉक्टर.

24. (अ) योग्य संबंध: दत्तक पुत्र — यशवंत; महिला शिक्षण दिन शासन निर्णय — २४ डिसेंबर २०२०.

25. (क) १८४९ मध्ये फुले दांपत्याला आश्रय.

26. (क) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

27. (ड) सावित्रीबाईंच्या सहकारी.

28. (क) योग्य संबंध: २) सावित्रीबाईंची उपाधी — क्रांतिज्योती.

29. (अ) सावित्रीबाईंचा पहिला काव्यसंग्रह.

30. (क) योग्य संबंध: १) काव्यफुले प्रकाशन — १८५४.

31. (क) मराठी विश्वकोशानुसार ४१ कविता.

32. (ब) योग्य संबंध: काव्यफुलेतील कविता — ४१; स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका — ताराबाई शिंदे.

33. (ड) जोतिरावांच्या निधनानंतर.

34. (ड) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

35. (ब) म्हणून नाव "बावन्न".

36. (ब) योग्य संबंध: २) सेवा सदन (पुणे) — रमाबाई रानडे.

37. (क) जोतिरावांचे आद्य काव्यमय चरित्र.

38. (ड) अ−२, ब−३, क−१: काव्यफुले प्रकाशन — १८५४; बावनकशी सुबोध रत्नाकर प्रकाशन — १८९२; सावित्रीबाईंवरील टपाल तिकीट — १९९८.

39. (अ) मराठी विश्वकोशानुसार १८५६.

40. (ड) अ−२, ब−३, क−१: १८५६ च्या पत्राचे ठिकाण — नायगाव; १८९३ च्या सत्यशोधक परिषदेचे ठिकाण — सासवड; प्लेग दवाखान्याचे ठिकाण — ससाणे माळ, हडपसर.

41. (ब) नायगावहून लिहिलेले.

42. (ड) अ−२, ब−३, क−१: फातिमा शेख यांचे बंधू — उस्मान शेख; प्लेग दवाखान्यातील डॉक्टर — डॉ. यशवंत फुले; यशवंतचे सासरे — ज्ञानोबा ससाणे.

43. (ब) माहेरी असताना.

44. (ब) अ−२, ब−३, क−१: स्त्रीपुरुषतुलनाच्या लेखिका — ताराबाई शिंदे; आर्य महिला समाजाच्या संस्थापिका — पंडिता रमाबाई; सेवा सदन (पुणे) — रमाबाई रानडे.

45. (अ) गणेश व सारजा.

46. (ब) अ−२, ब−३, क−१: महिला सेवा मंडळ — १८५२; बालहत्या प्रतिबंधक गृह — १८६३; सासवड परिषदेचे वर्ष — १८९३.

47. (ब) जुन्नर-ओतूर भागातून.

48. (क) अ−२, ब−३, क−१: काव्यफुलेतील कविता — ४१; बावनकशी सुबोध रत्नाकरमधील कडवी — ५२; शिक्षिका झाल्या तेव्हाचे वय — सुमारे १७ वर्षे.

लक्षात ठेवा: शिक्षण: भिडे वाडा (१८४८) → शेख कुटुंबाचे घर (१८४९) → तीन शाळा, सुमारे १५० विद्यार्थिनी (१८५१) → २७३ मुली (१८५२).

लक्षात ठेवा: स्त्रीकल्याण: महिला सेवा मंडळ (१८५२) → बालहत्या प्रतिबंधक गृह (१८६३) → सत्यशोधक स्त्री विभाग (१८७३).

लक्षात ठेवा: पत्रे: १० ऑक्टोबर १८५६ (नायगाव) → २९ ऑगस्ट १८६८ (नायगाव) → २० एप्रिल १८७७ (जुन्नर-ओतूर).

* क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

49. (ड) सुमारे २००० मुलामुलींचे भोजन.

50. (क) अ–२, ब–३, क–१: बावनकशी सुबोध रत्नाकरचा विषय — महात्मा जोतीराव फुले; सासवड भाषणातील श्रद्धांजली — लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख); समग्र वाङ्मयाचे संपादक — डॉ. मा. गो. माळी.

51. (अ) नातेवाईकांनी यशवंतला विरोध केल्याने.

52. (ब) अ–२, ब–३, क–१: पहिले शिक्षक प्रशिक्षण — अहमदनगर (सिंथिया फरार यांची संस्था); दुसरे शिक्षक प्रशिक्षण — पुणे नॉर्मल स्कूल; सावित्रीबाईंचे जन्मगाव — नायगाव (जि. सातारा).

53. (ड) सासवड, जि. पुणे.

54. (क) योग्य जोडी: बालहत्या प्रतिबंधक गृह — १८६३.

55. (ड) जोतिरावांच्या निधनानंतर तीन वर्षांनी.

56. (ड) योग्य जोडी: १८८६ मधील स्त्री डॉक्टर — आनंदीबाई जोशी.

57. (अ) लोकहितवादींचे निधन १८९२.

58. (अ) योग्य जोडी: सावित्रीबाईंचे जन्मगाव — नायगाव (जि. सातारा).

59. (अ) आजचे ससाणेनगर.

60. (क) योग्य जोडी: सावित्रीबाईंचे निधन — १० मार्च १८९७.

61. (अ) दत्तक पुत्र.

62. (अ) खराब झालेली साडी बदलून त्या शिकवत.

63. (ड) प्लेगची लागण होऊन.

64. (क) ज्ञानोबा ससाणे यांच्या माळावर, हडपसर.

65. (ड) रुग्णसेवा करताना लागण.

66. (अ) दोन्ही खरी; पण परस्परसंबंध नाही.

67. (अ) नामांतर सोहळा ९ ऑगस्ट २०१४.

68. (ड) जोतिरावांचे निधन — २८ नोव्हेंबर १८९०.

69. (ड) १० मार्च १९९८.

70. (ब) स्त्रीपुरुषतुलना — ताराबाई शिंदे (१८८२).

71. (ड) महिला शिक्षण दिन — २०२१ पासून.

72. (ड) १८५४ → १८६८ → १८९२ → १९८८.

73. (अ) २०२१ पासून अंमल.

74. (ड) १८४८ → १८५२ → १८६३ → १८९३.

75. (क) ३ जानेवारी २०१७ — १८६ वी जयंती.

76. (क) गणना: १८४० − १८३१ = ९ वर्षे.

77. (अ) जनमानसाने दिलेली उपाधी.

78. (क) गणना: १८५४ − १८३१ = २३ वर्षे.

79. (ड) महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ.

80. (क) गणना: १८९७ − १८३१ = ६६ वर्षे.

81. (ड) फुले दांपत्याने समर्थन केले.

82. (अ) गणना: १८९२ − १८५४ = ३८ वर्षे.

83. (ब) पुढे शारदा सदन (१८८९).

84. (ब) गणना: १८९७ − १८९० = ७ वर्षे.

85. (क) स्त्रियांसाठी प्रशिक्षण संस्था.

86. (ब) गणना: २०१४ − १८९७ = ११७ वर्षे.

87. (अ) त्यांच्याच माळावर पुढे प्लेग दवाखाना.

88. (क) गुलामगिरी व आसूड — जोतिराव; स्त्रीपुरुषतुलना — ताराबाई शिंदे.

89. (ब) जोतिरावांचे बालमित्र.

90. (ड) जन्म — नायगाव; कटगुण हे फुले घराण्याचे गाव.

91. (क) तिसऱ्याचा फक्त मराठी पाठ.

92. (ड) अध्यादेश ३१ जुलै २०१४; सोहळा ९ ऑगस्ट २०१४.

93. (क) पहिले — अहमदनगर.

94. (क) २९ ऑगस्ट १८६८, नायगाव.

95. (ब) फातिमा शेख यांचे बंधू.

96. (अ) ९ जानेवारी २०२२.

97. (क) अमेरिकेतून वैद्यकीय पदवी.

98. (क) १८५२; जातिभेदरहित स्त्री-मेळावे.

99. (ड) नायगावहून जोतिरावांना.

100. (ब) सत्यशोधकांची सुटकाही केली.

लक्षात ठेवा: साहित्य: काव्यफुले (१८५४, ४१ कविता) → जोतिबांची भाषणे (१८५६) → बावनकशी सुबोध रत्नाकर (१८९२, ५२ कडवी) → समग्र वाङ्मय (१९८८, डॉ. मा. गो. माळी).

लक्षात ठेवा: १८९० नंतर: जोतिरावांच्या पार्थिवाला अग्नी (२८ नोव्हेंबर १८९०) → सासवड परिषद अध्यक्षा (१८९३) → प्लेग सेवा व निधन (१० मार्च १८९७).

लक्षात ठेवा: गौरव: स्मारक (१९८३) → टपाल तिकीट (१९९८) → SPPU नामांतर (२०१४) → गूगल डूडल (२०१७) → महिला शिक्षण दिन (२०२१ पासून).

लक्षात ठेवा: ताराबाई शिंदे — स्त्रीपुरुषतुलना; रमाबाई रानडे — सेवा सदन.